

VDK loma kontrabandas lietu izmeklēšanā (1945–1985): atsevišķu piemēru analīze

M. iur., M. psych. Aldis Daugavvanags

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieks

Pētījuma pārskatā sniegts Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) izmeklēto kontrabandas krimināllietu vispārīgs raksturojums, lai uzskatāmi parādītu atšķirības šķietami līdzīgu noziegumu kvalifikācijā, ko nosaka tiesību sistēma. Pētījumā analizētas kontrabandas krimināllietas, kā arī uzraudzības lietas laikā no 1945. līdz 1985. gadam. Minētās lietas satur informāciju par attiecīgās lietas ierosināšanas pamatu un iemesliem, veiktajām kriminālprocesuālajām darbībām (pratināšanām, kratīšanām, konfrontācijām, ekspertīzēm u.tml.), tā laika VDK, prokuratūras un tiesu darbiniekiem un viņu sagatavotajiem vai apstiprinātajiem dokumentiem. No kontrabandas krimināllietu materiāliem var precīzi konstatēt LPSR VDK personālsastāvu, kuri piedalījušies operatīvajās darbībās un lietu izmeklēšanā un kura noskaidrošana būtu atzīstama par vienu no LPSR VDK zinātniskās izpētes uzdevumiem. Krimināllietu atlasē izmantota informācija, kas ir ietverta datubāzē, kuras pamatā ir grāmata *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986* (Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999) un kas pielāgota LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas vajadzībām. Ievērojot ierobežoto pētniecībai atvēlēto laiku, apskatā aplūkotas dažas kontrabandas krimināllietas, jo visu krimināllietu analīze ir ļoti apjomīgs darbs un faktiski katra krimināllietas prasa iedziļināšanos. Izvēlētas krimināllietas, kas, pēc autora domām, visuzskatāmāk raksturo to, cik Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) tiesību sistēma un ekonomikas organizācija ir ietekmējusi kontrabandu un kā iespaidā veidojusies kontrabandā apsūdzēto personu tiesiskā izpratne, ko raksturo arī tādi aspekti kā vecums, kontrabandas prece un tās iegūšanas veids.

Represijas un kontrole pār visām sabiedrības dzīves jomām bija galvenais PSRS instruments, lai nodrošinātu okupācijas varas pastāvēšanu Latvijas teritorijā. Sabiedrības ekonomiskā bāze, pēc padomju ideologu ieskata, noteica arī tiesības. Padomju tiesību sistēmā – tiesības uzskatīja par valdošās šķiras politikas īstenošanas ieroci, un krimināltiesību uzdevums līdz ar to bija aizsargāt padomju iekārtu, tās ekonomiku pret noziedzīgiem apdraudējumiem. PSRS ekonomiskie noziegumi ir jāskata caur attiecīgo ideoloģisko prizmu. No skata līdzīga rīcība ideoloģiski atšķirīgās tiesību sistēmās var būt atšķirīgi vērtēta, tas vienlīdz attiecas arī uz ekonomiskiem noziegumiem. Vislabāk to ilustrē tas, ka tādi padomju ekonomiskie noziegumi kā kontrabanda un spekulācija ar valūtu bija uzskatīti par valsts noziegumiem, tātad šo noziedzīgo nodarījumu apdraudējuma objekts bija valstiskuma pamats. Salīdzinājumam Latvijas Republikas Krimināllikums kontrabandu uzskata par noziedzīgu nodarījumu, kas vērstas pret tautsaimniecību. Protams, plašākas tiesiskas diskusijas vērts ir jautājums, vai PSRS okupētās Latvijas teritorijā vispār bija tiesīga noteikt par kontrabandu darījumus, kas nebūtu bijusi kontrabanda neatkarīgajā Latvijas Republikā, proti, vai ar kontrabandas jēdzienu bieži neaptvēra parastu saimniecisko darbību, kā tas bija gadījumā ar spekulāciju, kas faktiski bija sods ne vien par komercdarbību, bet nereti arī par vienkāršu civiltiesisku darījumu vai saimniecisko darbību bez regulāras komercdarbības nolūka.

Ievērojot to, ka kontrabanda un spekulācija ar valūtu bija valsts noziegumi, šo noziegumu izmeklēšana bija nodota VDK. Institucionāli atbildība par dažādiem krimināllietas virzības posmiem bija sadalīta sekojoši. LPSR VDK 2. daļas (pretizlūkošanas daļas) 8. nodaļa specializējās kontrabandas un darbību ar valūtu un kontrabandu lietu operatīvā izstrādē. LPSR VDK 2. daļa funkcionāli bija padota PSRS VDK Otrajai galvenajai pārvaldei, tātad arī operatīvā izstrādē notika saziņā vai saskaņā ar to. Tālāk minētās lietas izmeklēja LPSR VDK 11. daļa (Izmeklēšanas daļa), kas ierosināja un izmeklēja lietas, kā arī sagatavotāja lietas iztiesāšanai. Uzraudzību pār LPSR VDK Izmeklēšanas daļu veica īpaši norīkots LPSR prokuratūras prokurors. Krimināllietas par valsts noziegumiem LPSR Augstākā Tiesa skatīja pirmajā instancē, tiesas taisītie spriedumi bija galīgi un nebija pārsūdzami. Pilngadīgās personas brīvības atņemšanas gadījumā sodu

izcietā labošanas darbu noņemšanas kolonijās, labošanas darbu kolonijās vai cietumā, vīriešiem noteiktā brīvības atņemšana labošanas darbu kolonijās variēja atkarībā no noteiktā režīma – vispārējā, pastiprinātā, stingra un sevišķa.¹

1. Krimināllieta Nr. 29353

VDK fiksētie faktiskie apstākļi

1950. gada 30. martā aresta orderi par Borisu Ebenšteinu, Josifa dēla,² arestu sakarā ar kontrabandu un spekulāciju izdeva LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) 2. daļas majors V. Tokars, saskaņoja VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis U. Klubkovs un VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis Ivans Vasiljevs, Onufrija dēls (dzimis 1911. gadā)³,⁴ pamatojoties uz saņemto informāciju par to, ka Ebenšteins no 1950. gada janvāra līdz martam kontrabandas ceļā no Ļovovas, Ukrainas PSR ievēdis Rīgā Šveices Konfederācijā ražotus 75 sieviešu zelta pulksteņus *Horn*, ko savukārt pārdevis vai mainījis pret ārzemju valūtu un zelta monētām. Pulksteņu pārdošanas rezultātā iegūto PSRS rubļus viņš izmantojis, lai uzpirktu ārzemju valūtu no privātpersonām. Pulksteņu ievēšanā, to pārdošanā, mainīšanā, kā arī valūtas uzpirkšanā Ebenšteins iesaistījis Rīgas pilsētas iedzīvotājus Vladimiru Štraiheru,

¹ *Padomju tiesības*. Visvara Millera, Edgara Meļkiša redakcijā. Rīga: Zvaigzne, 1978, 322.–323. lpp.

² Boriss Ebenšteins, Josifa dēls, dzimis 1916. gadā.

³ Žvinklis, Arturs. “LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 546., 572, 605. lpp.; Ķeruss, Jānis. “LPSR Valsts drošības komitejas vērtēšanās pret pretpadomju propagandu un agitāciju: 1957. gada krimināllietu analīze”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 329. lpp, redaktora piezīme 856. atsaucē. *Red. piez.*

⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 29353. l., 1. sēj., 2. lp.

Isaja dēlu,⁵ un Benjaminu Nahimovsku, Zālamana dēlu⁶. Jāpiezīmē, ka, lai arī pulksteņi bija ražoti Šveicē, diskutabli, vai jau PSRS teritorijā ieviestu padomju civiltiesiskajā aprītē atļautu priekšmetu iegāde PSRS teritorijā Ukrainā būtu uzskatāma par kontrabandu pat padomju tiesību izpratnē.

1950. gada 30. augustā VDM 2.daļas izmeklētāja majora Vjačeslava Hapova, Fjodora dēla, sagatavotajā apsūdzības rakstā, kuru apstiprināja LPSR valsts drošības ministra vietnieks Jānis Vēvers, minēts, ka Boriss Ebenšteins tiek apsūdzēts par to, ka nestrādā sabiedrībai derīgu darbu, bet nodarbojas ar nelegālu zelta pulksteņu kontrabandu, pārdodot to par ārvalstu valūtu un zelta monētām, kā arī par zelta uzpirkšanu, līdz ar to veic noziegumus, kas paredzēti KPFSR Kriminālkodeksa 59.⁹ pantā (1926. gada redakcijā). Atbilstoši minētajam apsūdzības rakstam Vladimirs Štraihers bija apsūdzēts par to, ka uzturēja noziedzīgus sakarus ar kontrabandistu Borisu Ebenšteinu, uzņēma viņu savā dzīvoklī, piedalījās kontrabandas zelta pulksteņu realizācijā par ārzemju valūtu, uzpirka ārzemju valūtu un zeltu, veicot tādējādi noziegumus, kas paredzēti KPFSR kriminālkodeksa 59.⁹ pantā. Benjamins Nahimovskis savukārt bija apsūdzēts par to, ka nestrādāja sabiedrībai derīgu darbu, bet nodarbojās ar ārzemju valūtas un karakula kažokādu uzpirkšanu, tādējādi veicot noziegumus, kas paredzēti KPFSR kriminālkodeksa 59.⁹ pantā.

LPSR VDM sagatavotajā apsūdzības rakstā ar sarkanu zīmuli apsūdzētajiem Ebenšteina, Štraiheram, Nahimovskim bija ierakstīti ieteicamie piemērojamie sodi, proti, Borisam Ebenšteina 10 gadi labošanas darbu noietnē ar mantas un vērtslietu konfiskāciju, Vladimiram Štraiheram 8 gadi labošanas darbu noietnē ar vērtslietu un naudas konfiskāciju, Benjaminam Nahimovskim 8 gadi labošanas darbu noietnē ar mantas un naudas konfiskāciju, kas veikta aresta laikā.⁷ Apsūdzības raksts bija nosūtīts uz Maskavu PSRS VDM Sevišķajai apspriedei, kas izskatīja lietu⁸ bez apsūdzēto klātbūtnes un piesprieda

⁵ Vladimirs Štraihers, Isaja dēls, dzimis 1897 .gadā.

⁶ Benjamins Nahimovskis, Zālamana dēls, dzimis 1886. gadā.

⁷ LVA, 1986. f., 1. apr., 29353. l., 1. sēj., 258.–259.lp.

⁸ Protokola izraksts no PSRS VDM Sevišķās apspriedes, kurā ir tikai lēmums par soda apmēru un soda izciešanas datumu, liecina par ārpustiesas izskatīšanas kārtību. LVA, 1986. f., 1. apr., 29353. l., 1. sēj., 261.–263. lp.

precīzi tādus sodus, kādi bija minēti LPSR VDM sagatavotajā apsūdzības rakstā. Apsūdzētie piespriedto sodu izcieta PSRS Iekšlietu ministrijas labošanas darbu nometnēs. Ebenšteins no LPSR Iekšlietu ministrijas cietuma Nr. 1 (Rīgas Centrālcietuma) bija nosūtīts uz PSRS Iekšlietu ministrijas labošanas darbu nometni *Kargopollag* (*Каргопольлаг*), kas līdz 1940. gada novembrim atradās Arhangeļskas apgabala Kargopoles pilsētā, bet tad bija pārcelta uz Jercevas staciju. Lietā nav ziņu par viņa atbrīvošanu. Štraihers no cietuma Nr. 1 bija nosūtīts uz PSRS Iekšlietu ministrijas labošanas darbu nometni *Sibirskā* (*Сибирский*) Kemerovas apgabala Marinskas pilsētā. Viņu atbrīvoja 1953. gada 21. aprīlī. Savukārt Nahimovski no cietuma nosūtīja uz PSRS Iekšlietu ministrijas nometni *Unžlag*, vēlāk *Užlag*, kas atradās Gorgovas apgabala Suhobezvodnoje stacijā uz Gorkovas dzelzeļa līnijas. Viņu atbrīvoja 1951. gada 14. maijā.

Krimināllietas Nr. 29353 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki

Krimināllietas Nr. 29353 izmeklēšanā bija iesaistīti šādi VDK darbinieki: LPSR VDM 2. daļas izmeklētājs majors V. Tokars, LPSR VDM 2. daļas vecākais izmeklētājs majors Vjačeslavs Hapovs, LPSR VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis U. Klubkovs, LPSR VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis Ivans Vasiljevs; LPSR VDM 2. daļas vadītājs majors Uspenskijis, 2. daļas priekšnieks majors Vikentijis Perminovs, Vasilija dēls (dzimis 1914. gadā)⁹, LPSR VDM izmeklēšanas daļas vadītājs majors Fotijs Pešehonovs, Vasilija dēls (dzimis 1913. gadā)¹⁰.

⁹ Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 594. lpp.

¹⁰ Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 367., 372., 375., 378., 392. lpp.; Ķeruss. Jānis. "Bēgšana zvejnieku traleros no Liepājas kolhoza Boļševiks (1952–1957): motīvi, norise, varas īstenotāju reakcija", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā

Izmeklēšanas lieta nosūtīta PSRS VDM Sevišķās apspriedes ar LPSR valsts drošības ministra vietnieka pulkveža Jāņa Vēvera parakstu.

2. Krimināllieta Nr. 45123

VDK fiksētie faktiskie apstākļi

VDK daļas priekšnieks apakšpulkvedis Jānis Kiršteins, Roberta dēls (dzimis 1927. gadā) 1966. gada 25. janvārī pret arestēto Teodoru Ausēju (dokumentos arī Ausejs), Aloiza dēlu,¹¹ ierosināja krimināllietu par *Mauzer* sistēmas pistoles glabāšanu.¹² Izmeklēšanā atklājās, ka pistoli Ausējs bija paņēmis no Lukša Karasiera, jo Valentīns Kļukins vēlējās to nopirkt. Tad, kad Teodors Ausējs aiznesis pistoli Kļukinam, pēdējais atteicās to pirkt. Aptuveni nedēļu vēlāk 1966. gada 31. janvārī tika pieņemts lēmums par krimināllietas pārņemšanu VDK izmeklēšanas daļas vecākā kapteiņa Voldemāra Fridriha Gotharda, Viktora dēla (dzimis 1929. gadā)¹³, un VDK izmeklēšanas daļas

redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 483., 492., 493. lpp.; Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. “Kontrole pār baznīcu Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā un PSRS valsts drošības institūcijas”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 121. lpp. *Red. piez.*

¹¹ Teodors Ausējs, Aloiza dēls, dzimis 1941. gadā.

¹² LVA, 1986. f., 1. apr., 45123. l., 1. sēj., 1. lpp.

¹³ Zelmenis, Gints. “Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: izpētes iespējas”, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 102. lpp.; Dātavs, Mārtiņš. “Pretpadomju propaganda un agitācija LPSR valsts drošības iestāžu ierosinātajās krimināllietās: pretpadomju skrejlapu izplatīšanas piemērs no 1953. līdz 1956. gadam”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 275. lpp., redaktora piezīme 657. atsaucē; Ķeruss, Jānis. “LPSR Valsts drošības komitejas vērsšanās pret pretpadomju propagandu un agitāciju: 1957. gada krimināllietu analīze”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas

izmeklētāja vecākā leitnanta Viļņa Leinarta, Arnolda dēla (1933–1997)¹⁴ pārziņā par kontrabandu, kuru veikuši Teodors Ausējs un Ivars Straume, Nikolaja dēls¹⁵.

Izmeklēšanas gaitā bijis konstatēts, ka Ivars Straume bija nopircis komisijas veikalā Ludolfa Liberta (1895–1959) gleznas *Venēcijas skats* par 120 rubļiem un *Dārzs* par 43 rubļiem un Rīgas tirdzniecības ostā, apejot muitas iestādes, nodevis Somijas Republikas karoga kuģa kapteinim aizvešanai uz Zviedrijas Karalisti skolas biedra tēvam Ernestam Vanagam¹⁶. Kā atlīdzību Ivars Straume no Vanaga saņēmis pasta sūtījumu ar neilona segu, diviem neilona lietus mēteļiem un vienu kombinē. Sūtīto viņš pārdevis komisijas veikalos.

zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 333. lpp.; Krēslīņš, Uldis. “LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 398. lpp., redaktora piezīme 1026. atsaucē. *Red. piez.*

¹⁴ Atbilstoši Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtajai informācijai tiesai sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietā Vilnis Leinarts, Arnolda dēls, dzimis 1933. gada 6. decembrī, miris 1997. gada 12. janvārī, strādājis LPSR VDK 7. daļas 3. nodaļā kopš 1960. gadā. Skat. arī Zelenis, Gints. “Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas”, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 99. atsaucē, 104. lpp. *Red. piez.*

¹⁵ Ivars Straume, Nikolaja dēls, dzimis 1933. gadā.

¹⁶ Atbilstoši latviešu trimdas laikrakstam *Laiks* skolotājs Ernests Vanags dzīvoja Lundā. Viņam PSRS okupētajā Latvijā bija palikuši bērni, kurus viņš 1959. gada jūnijā devās apciemot. “Zviedrijas latvieši viesojas okupētajā Latvijā”, *Laiks*, 1959, 15. jūlijs, 6. lpp.; 1962. gada 16. jūlijā LPSR VDK piesegstruktūra laikraksts *Dzimtenes Balss* publicēja konkursa “Vai jūs zināt...” rezultātus, kur esot piedalījušies 197 trimdas latvieši no 10 dažādām valstīm. Trešā prēmija – krājums *Latviešu tautas māksla* – bija piešķirta arī “Ernestam Vanagam Zviedrijā”. Turpat bija publicēti arī jautājumi un pareizās atbildes. Kopā bija piecpadsmit jautājumi, daļa no kuriem bija saistīti ar zināšanām par LPSR, piemēram: “1. Kāds ievērojams latviešu valodnieks apbalvots ar Ļeņina prēmiju?”, “3. Kādu orķestri Padomju Latvijā diriģē Leons Reiters?”, “5. Kāds ievērojams muzejs nesen atvērts Rīgā?”, “10. Cik un kādus profesionālus teātrus jūs zināt Padomju Latvijā?” (*Dzimtenes Balss*, Nr. 56, 1962, 16. jūlijs, 3. lpp.). *Red. piez.*

Turklāt izmeklēšanā bija noskaidrots, ka Straume kopā ar Teodoru Ausēju vairākkārt esot uzpirkuši no Vācijas Federatīvās Republikas karoga kuģa *Hornbaltic*¹⁷ jūrniekiem neilona lietusmēteļus, lai pārdotu ar vairāku personu atbalstu – Jadvīgu Garbaceviču, Osipa meitu,¹⁸ Borisu Ivanovu, Grigorija dēlu¹⁹, Askoldu Vili Meteriņu²⁰, Viļa dēlu,²¹ Juri Erdmani, Jāzepa dēlu²². VDK izmeklētāju skatījumā tas liecināja par kontrabandas veikšanu organizētā grupā.

¹⁷ Šī kuģa ātrā apkalpošana Rīgas jūras tirdzniecības ostā bija minēta kā ievērojams ostas apkalpošanas spēju rādītājs. “Kur satiekas pasaules kuģi”, *Cīņa*, Nr. 8, 1963, 10. janvāris, 4. lpp., Geiters, D. “Nedziestošās ugunis”, *Cīņa*, Nr. 3, 1969, 4. janvāris, 1. lpp. *Red. piez.*

¹⁸ Jadvīga Garbaceviča, Osipa meita, dzimusi 1940. gadā.

¹⁹ Boriss Ivanovs, Grigorija dēls, dzimis 1925. gadā.

²⁰ 1954. gada 16. novembra *Padomju Jaunatne* rakstīja par nepieņemamu Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedru un reizē Latvijas Valsts universitātes studentu uzvedību, proti, žūpību un huligānismu. Raksta sākumā minēts arī Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultātes 2. kursa students un komjaunietis Askolds Meteriņš, kas *prakses* laikā kolhozā esot organizējis alus brūvēšanu, dzeršanu un tad ar ābolu izsitis “kāda kolhoznieka mājas” logu. Turpat minēts arī, ka Latvijas Valsts universitātes rektora Jāņa Jurgena (1900–1983), kas pirms kļūt par rektoru 1941. gadā un tad no 1949. līdz 1962. gadam (*Pēc diviem mirkliem 100 gadi: Rektoru galerija*. Pieejams: <https://www.mirkli.lu.lv/>) un kas bija mācībspēks čekistu skolā, rīkojumi liecina, ka pie viņa “nevar atrast žēlastību neviens, kurš atļāviens žūpot vai huliganiski uzvesties” (Mētra, K. “Pret to jācinās kolektīvam”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 233, 1954, 26. novembris, 2. lpp.). 1967. gada 18. augusta *Padomju Jaunatne* atkal rakstīja par Askoldu Vili Meteriņu, kas esot beidzis Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultāti 1958. gadā un kas ar izpalīgu Andri Jonotānu, kam savukārt esot bijusi tikai septiņu klašu izglītība, sākumā esot nodarbojušies ar uzpirkto ābolu tirgošanu 1964. gada vasarā Ļeņingradā, Petrozavdoskā, Gorkijā un citviet, bet vēlāk, piesaistot arī citas personas, esot nodarbojušies arī ar zagšanu. Rakstā teikts, ka 1967. gada 8. augustā visi bijuši atzīti par vainīgiem un sodīti, piemēram, Askoldam Vilim Meteriņam bija noteikta brīvības atņemšana uz 12 gadiem. Rakstā arī atspoguļots, ka mazizglītotais, toties mašīnu labot pratušais Jonotāns esot gērbies neilona krekļā un reizēm drīkstējis pabrukt ar Meteriņa *Volgu* (arī kontrabandas lietā minēts, ka Meteriņam bijusi *Volga*) un pārvadāt klientus (Utāns, P. “Dēlu audzināt nav lemts”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 161, 1967, 18. augusts, 2. lpp.). Minētais raksts guva atspoguļojumu arī trimdas laikrakstos. “Notikumi okupētajā Latvijā. Kā radās Meteriņa banda”, *Laiks*, Nr. 69, 1967, 30. augusts, 4. lpp., “Iekrituši divpadsmit latvieši. Ķīmijas inženieris noorganizējis zagļu bandu”, *Latvija*, Nr. 34, 1967, 9. septembris, 6 lpp. *Red. piez.*

²¹ Askolds Vilis Meteriņš, Viļa dēls, dzimis 1936. gadā.

²² Juris Erdmanis, Jāzepa dēls, dzimis 1947. gadā.

Kopumā Ivars Straume realizējis kontrabandas ceļā iegūtos 90 neilona lietus mēteļus, no kuru pārdošanas guvis peļņu – ne mazāk kā 20 rubļi no katra lietusmēteļa, kopā 1800 rubļus. Peļņa bija sadalīta sekojošā veidā: Jadvīga Garbaceviča saņēmusi 230 rubļus, Teodors Ausējs – 200 rubļus, Boriss Ivanovs – 85 rubļus un Askolds Vilis Meteriņš – 60 rubļus. Papildus Straume nopircis un tālāk pārdevis piecus neilona lietus mēteļus, gūstot 100 rubļu peļņu. Garbaceviča, pārdodot Ļeņingradā iepirktos un kontrabandas ceļā ievestos divpadsmit lietus mēteļus, nopelnīja 240 rubļu un, *spekulējot* ar citām precēm, papildus vēl ieguva 900 rubļus. Ausējs, pārdodot astoņus neilona lietus mēteļus, ieguva peļņu 160 rubļu apmērā, un, *spekulējot* ar neilona krekliem, vēl 50 rubļus. Boriss Ivanovs par piedalīšanos *spekulācijā* kopā ar Jadvīgu Garbaceviču, nopelnīja 100 rubļus. Juris Erdmanis, *spekulējot* ar neilona lietus mēteļiem, nopelnīja 103,79 rubļus.

Izmeklēšanā bija konstatēts, ka Ivars Straume un Teodors Ausējs nozieguma izdarīšanas laikā nestrādāja *sabiedriski derīgu darbu*, bet piekopa *parazītisku dzīves veidu*, lai gan lietā ir dokumenti, kas apliecina, ka Straume ir strādājis par ārštata tulku un latviešu valodā tulkojis čehu stāstus *Tratu leģenda*, Bruno Apica *Kails vilku barā*,²³ Roberta Stīvensona *Melnā bulta*²⁴.

Vairākus lieciniekus – Jāni Ploku, Arvīda dēlu, Ojāru Ploku, Arvīda dēlu, Benitu Meškello, Juliana meitu, Aldi Dasmani, Kārļa dēlu, Vladimiru Jurovu, Vladislava dēlu, Leonu Vilmani, Boļeslava dēlu, Jevgeniju Loskutovu, Pāvela dēlu milicija veda uz tiesas sēdi piespiedu kārtā.

Tiesas spriedumā²⁵ bija noteikts, ka Ivars Straume bija nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgu peļņu 1325 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā un 149.panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa noteica septiņus gadus pastiprināta režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju bija nolemts nepiemērot sakarā ar tādas neesību. Teodors Ausējs, pēc tiesas ieskatiem, bija nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgu peļņu 410 rubļu apmērā, viņam

²³ "Jauniznākušās grāmatas", *Karogs*, Nr. 1, 1964, janvāris, 160. lpp. *Red. piez.*

²⁴ "Bibliogrāfija", *Karogs*, Nr. 3, 1964, marts, 158. lpp. *Red. piez.*

²⁵ LVA, 1986. f.,1. apr.,45123. l., 19. sēj., 334.–336. lp.

inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73.pantā, 149. panta otrajā daļā, 190. pantā un 218. panta pirmajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa noteica sešus gadus pastiprināta režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju bija nolemts nepiemērot sakarā ar tādas neesību. Jadviga Garbaceviča bija, tiesas ieskatā, nepamatoti iedzīvojusies, gūstot nelikumīgu peļņu 1370 rubļu apmērā, viņai inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā un 149.panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa paredzēja piecus gadus vispārēja režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Askolda Viļa Meteriņa sakarā bija nospriests, ka viņš ir nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgus ienākumus peļņu 60 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā un 149. panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa piesprieda trīs gadus vispārēja režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Boriss Ivanovs, pēc tiesas ieskatiem, bija nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgu peļņu 185 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. panta un 149. panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa nosprieda trīs gadus stingra režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju nepiemēroja sakarā ar tādas neesību. Juris Erdmanis bija attiecīgi guvis nelikumīgu peļņu 103,79 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā un 149. panta pirmajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa piesprieda vienu gadu un sešus mēnešus vispārēja režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju nepiemēroja sakarā ar tādas neesamību. Saskaņā ar LPSR Kriminālprocesa kodeksa 322. pantu spriedums bija galīgs un to nevarēja pārsūdzēt un noprotētēt kasācijas kārtībā.

Spriežot pēc krimināllietā fiksētajiem faktiskajiem apstākļiem, neviens no notiesātajiem nebija šķērsojis PSRS ārējo robežu un nebija kontrabandas preces vedis pāri robežai. Lietā minētās kontrabandas preces pārsvarā bija PSRS deficītais un tobrīd modē esošais neilona apģērbs – lietusmēteļi un krekli –, ko iegādājās no ārzemju jūrnikiem un ko tālāk pārdeva ar komisijas veikalu starpniecību, tādējādi gūstot peļņu.

Krimināllietas Nr. 45123 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki

Krimināllietas Nr. 45123 izmeklēšanā bija iesaistīti šādi VDK darbinieki: VDK izmeklēšanas daļas izmeklētājs vecākais leitnants Vilnis Leinarts; VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs Fridrihs Gothards, VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs kapteinis Gunārs Vācietis²⁶, VDK daļas priekšnieks apakšpulkvedis Jānis Kiršteins, VDK daļas priekšnieks apakšpulkvedis Vladimirs Izvestnijs (1929–2012)²⁷, VDK izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Francis Rekšņa, Nikodima dēls (1919–1992)²⁸. Lēmumus apstiprināja VDK priekšsēdētājs ģenerālmajors Longins Avdjukevičs. Izmeklētāju sagatavotais apjomīgais apsūdzības raksts krimināllietā bija uz 141 lapām.

Personas tiesāja slēgtā tiesas sēdē LPSR Augstākās Tiesas loceklis Raimonds Brīze²⁹ un tautas piesēdētāji – Emma Azarova, Jāņa

²⁶ Krēsliņš, Uldis. “LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 398. lpp. *Red. piez.*

²⁷ Ķeruss, Jānis. “LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret pretpadomju propagandu un aģitāciju: 1957. gada krimināllietu analīze”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 319. lpp. *Red. piez.*

²⁸ Žvinklis, Arturs. “LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze”, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 375., 393. lpp.

²⁹ Raimonds Brīze, dzimis 1931. gadā, mācījies Rīgas 1. vidusskolā, studējis Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē (Klimkāne, Ā. “Temīdas pēdējais vārds”, *Cīņa*, Nr. 5, 1973, 6. janvāris, 2. lpp.). Kopš 1972. gada 20. septembra vairākkārtīgi ievēlēts par PSRS Augstākās Tiesas locekli (“PSRS Augstākās Padomes lēmums Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās tiesas ievēlēšanu”, *Cīņa*, Nr. 221, 1972, 21. septembris, 1. lpp., “PSRS Augstākās Padomes lēmums par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās tiesas ievēlēšanu”, *Cīņa*, Nr. 293, 1977, 18. decembris, 1. lpp., “PSRS Augstākās Padoms lēmumus Par PSRS Augstākās Tiesas ievēlēšanu”, *Cīņa*, Nr. 92, 1979, 20. aprīlis, 5. lpp.” PSRS Augstākās Padomes

meita, Antons Drobiņš, Jakova dēls³⁰. Apsūdzību uzturēja prokurors Jānis Stalidzāns³¹.

3. Krimināllieta Nr. 45298³²

VDK fiksētie faktiskie apstākļi

1979. gada 1. augustā uz motorkuģa *Mehāniķis Gerasimovs*³³ un 1979. gada 12. oktobrī uz motorkuģa *Stepans Halturins*³⁴ bija atklāta kontrabanda. Sākumā bija ierosinātas divas krimināllietas katra motorkuģa sakarā, bet 1980. gada 26. februārī abas krimināllietas apvienoja. Krimināllietas izmeklēja vairāku VDK daļu darbinieki. Sākotnēji ar lēmumu tika noteikts, ka fakti par kontrabandu izmeklēs vecākais izmeklētājs īpaši svarīgās lietās apakšpulkvedis A. Popovs,³⁵

lēmumus par PSRS Augstākās Tiesas ievēlēšanu”, *Cīņa*, Nr. 86/87, 1984, 13. aprīlis, 4. lpp.). Raimonds Brīze kļuva par LPSR Augstākās Tiesas locekli 1962. gadā. Skatīja Viktora Kalniņa, Gunāra Rodes, Knuta Skujenieka, Ulda Ofkanta, Aina Zābaka, Jāņa Rijnieka, Daiļa Rijnieka un Ziedoņa Rozenberga lietu. Atpazīstams kļuva arī tādēļ, ka skatīja trīs tiesnešu sastāvā Černobiļas atomreaktora lietu (“Tiesnesis Raimonds Brīze Černobilas prāvā”, *Laiks*, Nr. 58, 1987, 22. jūlijs, 8. lpp.).

³⁰ “Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumus Par Latvijas PSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētāju ievēlēšanu”, *Cīņa*, Nr. 161, 1950, 8. jūlijs, 2. lpp. Red. piez.

³¹ 1980. gada 13. novembrī Jānim Stalidzānam – LPSR prokuratūras nodaļas priekšniekam “par nopelniem sociālistiskās likumības nostiprināšanā” bija piešķirts LPSR Nopelniem bagātā jurista goda nosaukums. “Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts Par Latvijas PSR nopelniem bagātā jurista goda nosaukuma piešķiršanu”, *Cīņa*, Nr. 261, 1980, 14. novembris, 4. lpp.

³² Izvēsta publikācija par lietas apstākļiem: Boge, Sarma. “Kas ir Aleksandrs Lavents? Latvijas vēstures institūta pētījums Bankas Baltija vadītāja pagātnē”, *Austrālijas Latvietis*, Nr. 2309, 1996, 1. marts, 4., 6. lpp.

³³ Kapteinis Vladimirs Grigorašs. *Padomju Jaunatne*, 1979, 17. februāris, 1. lpp.

³⁴ Motorkuģis *Stepans Halturins* pabeigts 1965. gada martā *VEB Schiffswerft Neptun* Rostokā, Vācijas Demokrātiskajā Republikā, PSRS Jūras flotes ministrijas Latvijas Jūras kuģniecības kuģis, 1996. gada maijā kļuvis par *Rima M, Riad*, pierakstīts Ladīkijā, Sīrijā *MR Bassam Al Mahmoud & Co* īpašumā, 2001. gada februārī pierakstīts Santomē, Santomē un Prinsipī, Gvinejas līcī, bet tā paša gada 14. augustā pie Omānas krastiem kuģis nodega un nogrima zem nosaukuma *Dana*.

³⁵ Krēsliņš, Uldis. “LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK

vecākais izmeklētājs majors Kārklīšs,³⁶ vecākais izmeklētājs vecākais leitnants J. Smirnovs,³⁷ izmeklētājs vecākais leitnants Andris

zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 398., 399. lpp. *Red. piez.*

³⁶ Visticamāk, Leonīds Kārklīšs, Mārtaņa dēls (“Īpaši bīstami okupanti un kolobaranti (VDK veterāni)”, *Pavalstnieks*, Nr. 25, 1994, 28. jūnijs, 5. lpp.), dzimis 1931. gadā, kas bijis Zigmundu Kārklīņa, Mārtaņa dēla, dvīņu brālis. Zināms, ka Leonīds Kārklīšs darbojies kā PSRS sūtniecības atašejs Zviedrijas Karalistē (“Dzintarjūra – vienotāja”, *Dzimtenes Balss*, Nr. 351964, 1. maijs, 3. lpp., “Latviešu filmas izrāde Stokholmā”, *Latvija Amerikā*, Nr. 18, 1965, 3. marts, 6. lpp.). Abi brāļi bijuši ievēlatlēti un piedalījušies meistaršakstēs (“Sportistu ievēribei”, *Zemgales Komunisti*, Nr. 123, 1947, 29. jūlijs, 4. lpp.). Zigmunds Kārklīšs no 1946. gada augusta līdz 1950. gada jūlijam mācījās Jelgavas pedagoģiskajā skolā, no 1950. gada jūlija līdz 1951. gada augustam bija Jelgavas 1. septiņgadīgās skolas skolotājs. No 1951. gada augusta līdz 1953. gada septembrim bija kara skolas kursants Ļeņingradā, kuru beidzot turpinājis dienestu PSRS bruņotajos spēkos, pildot tur arī VĻKJS biroja sekretāra amatu, bet pēc politiskā sastāva pilnveidošanas centrālo kursu noklausīšanās no 1957. gada decembra līdz 1958. gada oktobrim pildīja atsevišķā pulka politiskās daļas priekšnieka palīga komjaunatnes darbā amatu. No 1960. gada aprīļa līdz 1962. gada februārim Zigmunds Kārklīšs ieņēma dažādus nomenklatūras amatus Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība (LĻKJS) un Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) darbos. Valsts drošības dienesta gaitas sācis no 1962. gada: no 1973. gada augusta bija LPSR VDK 7. daļas priekšnieks, bet 1985. gada aprīlī kļuva par LPSR VDK 10. daļas priekšnieku. (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 965. l.; 3. apr., 68. l., 25.–40. lp.; PA-102. f., 21. apr., 4. l., 91.–92. lp.; PA-101. f., 37. apr., 24. l., 25. lp.; PA-101. f., 55. apr., 19. l., 124. lp.; PA-101. f., 66. apr., 172. l., 11. lp.) Leonīda Kārklīšs darbības atspoguļojumu skat.: Krēsliņš, Uldis. “LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 399. lpp., redaktora piezīme 1030. atsaucē precizējama pēc šeit minētā. *Red. piez.* sadarbībā ar M. hist. Arturu Žvinkli.

³⁷ Ir identificēti vairāki LPSR VDK darbinieki ar šādu uzvārdu: Dmitrijs Smirnovs, Ivana dēls, dzimis 1910. gadā, kura dienesta gaitas valsts drošības dienestā atbilstoši LKP nomenklatūras ziņām izsekojamas līdz 1959. gada augustam, kad viņš ir beidzis pildīt LPSR VDK Krustpils rajona pilnvarotais; Viktors Smirnovs, Jakova dēls, dzimis 1928. gadā, kura dienesta gaitas valsts drošības dienestā atbilstoši LKP nomenklatūras ziņām izsekojamas līdz 1978. gada septembrim, kad viņš beidzis pildīt motorkuģa *Otomārs Oškalns* kapteiņa 1. palīga amatu; Vladislavs Smirnovs, Vasilija dēls, dzimis 1937. gadā, kura dienesta gaitas valsts drošības dienestā atbilstoši LKP nomenklatūras ziņām izsekojamas līdz 1984. gada novembrim, kad viņš ir sācis pildīt LPSR VDK nodaļas priekšnieka vietnieka amatu; Jurijs Smirnovs, Vladimira dēls, dzimis 1946. gadā, par kuru ir ziņas, ka viņš 1988. gadā bijis LPSR VDK Rīgas pilsētas

Strautmanis (dzimis 1946. gadā)³⁸ un izmeklētājs vecākais leitnants Jānis Stikāns^{39, 40}.

Apsūdzības rakstu uz 166 lapām parakstīja VDK izmeklēšanas daļas īpaši svarīgo lietu vecākais izmeklētājs apakšpulkvedis Arnolds

daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks; un Eduards Smirnovs, Jurija dēls, dzimis 1966. gadā, par kuru ir ziņas, ka viņš 1991. gadā strādājis LPSR VDK Rīgas pilsētas daļā. Ievērojot to, ka lietā minētā J. Smirnova tēva vārda sākumburts ir 'J', tad neviens no iepriekš minētajiem neatbilst. *Red. piez.* sadarbībā ar M. hist. Arturu Žvinkli.

³⁸ Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 97. atsauce.

³⁹ Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 99. atsauce.

⁴⁰ LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 22. sēj., 25.–29., 39. lp.

Rēvalds, Viļa dēls (dzimis 1930. gadā)⁴¹, bet apstiprinājis LPSR prokurors Jānis Dzenītis⁴² (1929–2001).⁴³

⁴¹ Krēšlīņš, Uldis. “LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 399. lpp., redaktora piezīme ar M. hist. Arturu Žvinkli 1029. atsaucē, Žvinklis, Arturs. “LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 597. lpp.

⁴² Jānis Dzenītis dzimis 1929. gadā Cēsu rajona Gatartas ciemā, 1950. gadā beidzis Rīgas Leona Paegles 1. vidusskolu (tagad Rīgas Valsts 1. ģimnāzija), beidzis Latvijas Valsts universitātes Juridisko fakultāti ar izcilību, sācis strādāt Tukuma rajona prokuratūrā, 1958. gadā iecelts par sevišķi svarīgu lietu izmeklētāju LPSR prokuratūrā, 1961. gadā kļūst par LPSR prokurora vecāko palīgu un kolēģijas loekli, 1962. gadā kļūst par LPSR prokurora vietnieku, 1967. gadā ievēlēts par PSRS Augstākās tiesas loekli, bet 1970. gadā iecelts par LPSR tieslietu ministru. Docējis Pēterā Stučkā Latvijas Valsts universitātē, bijis kodeksu komentāru līdzautors (Podnieks, V. “Saruna ar tieslietu ministru Jāni Dzenīti”, *Cīņa*, Nr. 254, 1970, 30. oktobris, 1. lpp.). Izpratnei par Jāni Dzenīti der citēt viņa raksta daļu, esot LPSR tieslietu ministra amatā: “Atgriezīsimies tagad pie viena no galvenajiem jautājumiem, proti, vai cilvēku mūsu valstī var sodīt par politisko pārliecību. [..] Ne Latvijas PSR KK, ne arī citu savienoto republiku KK nav tādu likuma normu, kas paredzētu kriminālatbildību par politisku pārliecību. Tā kā padomju krimināltiesībās aizliegts piemērot arī likuma analogiju, [..] tad skaidrs, ka buržuāziskās propagandas apgalvojumi arī šajā ziņā ir pilnīgi aplami. Padomju krimināltiesībās pat nav tāda jēdziena kā politiskie noziegumi. Ja buržuāziskās propagandas pārstāvji vēlētos tiešām iepazīties ar faktisko stāvokli šajā ziņā, tad viņi varētu pārliecināties, ka kriminālatbildība, pēc padomju likumiem, ir noteikta tikai par konkrētām sabiedriski bīstamām darbībām, to skaitā par noziegumiem, kas apdraud mūsu valsts vai sabiedrisko iekārtu, PSRS valsts neatkarību, tās teritoriālo neaizskaramību un militāro varenību. Ņemot vērā šo noziegumu lielo sabiedrisko bīstamību, likumdevējs tos nosaucis par sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem. Saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu par šādiem noziegumiem atzīti: Dzimtenes nodevība, spiegošana, terora akts, terora akts pret ārvalsts pārstāvi, diversija, kaitniecība, pretpadomju aģitācija un propaganda, kara propaganda, organizēta darbība, kas vērsta uz sevišķi bīstamu valsts noziegumu izdarīšanu, kā arī piedalīšanās pretpadomju organizācijā. [..] padomju kriminālā likumdošana paredz kriminālatbildību arī par tādu sevišķi bīstamu valsts noziegumu, kas izdarīts pret citu darbaļaužu valsti.

Kā redzams, par politisko pārliecību kriminālatbildība paredzēta nav. Ja buržuāziskā propaganda liek vienlīdzības zīmi starp pretpadomju aģitāciju un propagandu, kura

Apsūdzībā bija teikts, ka 19 gadus vecais nestrādājošais Aleksandrs Lavents, Emīla dēls,⁴⁴ bija organizējis noziedzīgu grupu 1979. gada jūnijā kopā ar Latvijas jūras kuģniecības motorkuģa *Mehāniķis Gerasimovs* matrozi Aleksandru Savinu, Anatolija dēlu,⁴⁵ kontrabandas veikšanai, proti, preču nelegālai izvešanai un tirdzniecībai ārpus PSRS un ārzemju preču iepirkšanai un nelegālai ievēšanai PSRS teritorijā. Saskaņā ar apsūdzību 1979. gada jūnijā šajā noziedzīgajā grupā “iestājušies” nekur nestrādājošais Vladimirs Ļeskovs, Ivana dēls,⁴⁶ un motorkuģa *Stepans Halturins* matrozis Jurijs Sakovičs, Vladimira dēls.⁴⁷

Kontrabandas krimināllietās atklājas interesanta nianse par VDK darbības metodēm, proti, par krimināllietu ierosināšanu un vēlāk to izbeigšanu saistībā ar dažādām darbībām. Piemēram, pret kontrabandas lietā apsūdzētajiem bija ierosinātas krimināllietas un vēlāk izbeigtas gan par pornogrāfiska rakstura priekšmetu izgatavošanu un glabāšanu, jo kratīšanā bijusi atrasta viena (!) izplēsta lapa no 1975. gada ārzemju žurnāla, gan par sievietes inficēšanu ar venērisko slimību, gan par žaketes un mēteļa iespējamu nelikumīgu pārvešanu pāri PSRS robežai. Pēdējā sakarā krimināllietā bija jāizbeidz, jo žaketi un mēteli apsūdzētais bija nonēsājis un tie nebija vairs saglabājušies, tātad nebija saglabājušies pierādījumi.⁴⁸

1979. gada jūlija sākumā Aleksandrs Lavents Rīgā iegādājās 12 ikonas 1500 rubļu vērtībā, bet Maskavā 26 burkas ikru, kur katras svars bija 1,8 kg, bet kopējā vērtība 1872 rubļu. Matrozis Aleksandrs Savins

tikko kā tika nosaukta sevišķi bīstamo valsts noziegumu skaitā, un politisko pārliecību, tad ļausim atkal runāt likuma burtam un būtībai.

[..] nevar rasties ne mazāko šaubu par to, ka kriminālatbildība šeit paredzēta nevis vienkārši par politisko pārliecību, bet gan par konkrētām, sabiedriski ļoti bīstamām darbībām, kas apzināti vērstas pret padomju varu un tās revolucionārijiem iekarojumiem. [..] Šodien pasaulē nav vairs tāda spēka, kas varētu pagriezt atpakaļ vēstures ratu un atjaunot kapitālistu varu tur, kur tā uz visiem laikiem gāzta un izmesta vēstures mēslainē,” (Dzenītis, Jānis. “Personas tiesību neaizskaramību sargā padomju likumi”, *Zvaigzne*, Nr. 6, 1977, marts, 8. lpp.). *Red. piez.*

⁴³ LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 22. sēj., 146.–312. lp.

⁴⁴ Aleksandrs Lavents, Emīla dēls, dzimis 1959. gadā.

⁴⁵ Aleksandrs Savins, Anatolija dēls, dzimis 1957. gadā.

⁴⁶ Vladimirs Ļeskovs, Ivana dēls, dzimis 1945. gadā.

⁴⁷ Jurijs Sakovičs, Vladimira dēls, dzimis 1949. gadā.

⁴⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 2. sēj., 25.–29. lp.

ierīkoja uz kuģa speciālu slēptuvi, kur, pārvadājot preces, tās glabāt. 1979. gada jūlijā Savins izveda no Latvijas teritorijas kontrabandas preces, neuzrādot tās muitā, ar kopējo vērtību 3372 rubļi, uz dīzeļkuģa *Mehāniķis Gerasimovs* reisa Rīga-Antverpene-Rīga laikā.

Aleksandrs Savins iesaistīja nelegālajā darbībā vēl trīs kuģa apkalpes locekļus – pirmās klases matrozi Alekseju Maļānu, Jakova dēlu,⁴⁹ vecāko matrozi Anatoliju Jevsejevu, Vladimira dēlu⁵⁰ un kapteiņa ceturtais palīgs Mihailu Popovu, Artjoma dēlu⁵¹. Viņu uzdevums bijis iepirkt preces Antverpenē, Beļģijas Karalistē⁵² un nelegāli jāieved PSRS teritorijā, slēpjot tās no muitas. Popovs no Antverpenes vietējā veikala pārdevēja iegādājās 76 džinsu auduma bikses, vienas velveta bikses un divas kasešu lentes. Aleksandrs Savins un Aleksejs Maļāns vietējā Antverpenes veikalā iegādājās 172 džinsu auduma sieviešu kleitas, 170 džinsu auduma bikses un 1000 polietilēna maisiņus. Jevsejevs, savukārt, iegādājās 4000 polietilēna maisiņus. Tādējādi konteinerī bija noslēptas un pārvestas preces, kuru kopējā vērtība bija 43 360,55 rubļi.

1979. gada septembrī Aleksandrs Lavents nodeva matrozim Jurijam Sakovičam nelegālai izvešanai no PSRS 3550 Amerikas Savienoto Valstu dolāru, kuru vērtība krimināllietā novērtēta 2284 rubļu 43 kapeiku vērtībā, un 50 Šveices frankus, kuru vērtība attiecīgi novērtēta 20 rubļu 43 kapeiku vērtībā, kā arī gredzenu ar mākslīgu akmeni, kas, savukārt, novērtēts 7 rubļu 5 kapeiku vērtībā.

Apsūdzībā bija norādīts, ka Jurijs Sakovičs, Vladimirs Ļeskovs un Aleksandrs Savins bija vienojušies par tālāku kontrabandas darbības paplašināšanu, lai kontrabandas ceļā nogādātu ārpus PSRS teritorijas priekšmetus ar antikvāru vai muzejisku vērtību, dārgmetālus, juvelierizstrādājumus, gleznas, ikonas un ķīmiskas vielas. Sakovičam visas nelegāli izvešanai paredzētās vērtības bija jāpaslēpj savās biksēs un korpēs, kā arī savā kajīte uz motorkuģa *Stepans Halturins*, kas gatavojās ārzemju reisam. Muitas pārbaudes laikā visas vērtības bijušas atklātas un konfiscētas.

⁴⁹ Aleksejs Maļāns, Jakova dēls, dzimis 1953. gadā.

⁵⁰ Anatolijs Jevsejevs, Vladimira dēls, dzimis 1950. gadā.

⁵¹ Mihails Popovs, Artjoma dēls, dzimis 1951. gadā.

⁵² Antverpene sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās minēta kā LPSR VDK interešu objekts kontrabandas sakarā. *Red. piez.*

Liecībās būtiskus faktus par kapteiņa pirmā palīga amata pienākumiem un kompetenci atklājis dīzeļkuģa *Mehāniķis Gerasimovs* kapteiņa pirmais palīgs Ojārs Upmanis, Rūdolfa dēls (dzimis 1936. gadā)⁵³:

“No 1977. gada augusta esmu dīzeļkuģa «Mehāniķis Gerasimovs» kapteiņa pirmais palīgs. Manos pienākumos ietilpst kuģa ekipāžas politiskās audzināšanas darbs, kā arī jautājumu risināšana, kas saistīti ar ekipāžas locekļu atvaļināšanu krastā. Uz kuģa darbojas sabiedriskā komisija, kas pārbauda, kā ekipāžas locekļi izlieto valūtu.⁵⁴

[..] Atgriežoties no atvaļinājuma krastā, atvaļinātie uzrāda komisijas locekļiem priekšmetus un citas vērtības, ko viņi iegādājušies atrazdamies krastā.”⁵⁵

Krimināllietas izmeklēšanas rezultātā par organizētas noziedzīgas grupas liela apjoma kontrabandas darbībām un spekulācijām ar atkārtotu raksturu, kā arī viltotu juvelieru izstrādājumu nelegālu ražošanu un tirdzniecību bija apsūdzētas šādas personas: Aleksandrs Lavents, Aleksandrs Savins, Vladimirs Ļeskovs, Jurijs Sakovičs, Mihails Popovs, Jurijs Kiseļevs (kapteiņa otrais palīgs uz kuģa *Mehāniķis Gerasimovs*), Alekseja dēls,⁵⁶ Aleksejs Madļans, Anatolijs Jevsejevs un Vladimirs Strelkovs, Pāvila dēls (Ļeņingradas upes ostas maiņas meistars)⁵⁷.

1980. gada 17. septembrī LPSR Augstākās Tiesas Krimināllietu kolēģija pasludināja spriedumu⁵⁸, kas bija galīgs un nepārsūdzams. Rezultātā sekojošām personām bija noteikta šāda kriminālatbildība:

Aleksandram Laventam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 15. panta pirmajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 93. panta pirmajā daļā, kā arī 222. panta pirmajā daļā paredzēto un piesprieda piecus gadus un sešus

⁵³ 1977. gadā bijis Latvijas kuģniecības partijas komitejas sekretāra vietnieks. Gefters, D. “Kuģi rotāti karogiem”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 75, 1977, 17. aprīlis, 5. lpp.

⁵⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 9. sēj., 150. lp. [1979. gada 2. augusta liecinieka nopratināšanas protokols latviešu valodā].

⁵⁵ LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 9. sēj., 152.–153. lp. [1979. gada 2. augusta liecinieka nopratināšanas protokols latviešu valodā].

⁵⁶ Jurijs Kiseļevs, Alekseja dēls, dzimis 1949. gadā.

⁵⁷ Vladimirs Strelkovs, Pāvila dēls, dzimis 1955. gadā.

⁵⁸ LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 23. sēj., 136.–209. lp.

mēnešus⁵⁹ ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Aleksandram Savinam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 17. panta sestajā daļā, 95. panta pirmajā daļā, 93. panta pirmajā daļā, kā arī 222. panta pirmajā daļā paredzēto, nosakot sešus gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Vladimiram Ļeskovam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta pirmajā un otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 187. pantā, 151. panta otrajā daļā, 143. panta otrajā daļā, 17. panta sestajā daļā, 142. panta otrajā daļā, 222. panta pirmajā daļā, 204. panta otrajā daļā, 121. panta pirmajā daļā, kā arī 175. pantā paredzēto, nosakot deviņus gadus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Jurijam Sakovičam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta pirmajā un otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 149. panta otrajā daļā, kā arī 142. panta otrajā daļā paredzēto, nosakot četrus gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Mihailam Popovam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā, kā arī 95. panta pirmajā daļā, nosakot četrus gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Jurijam Kiseļevam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 17. panta sestajā daļā, 15. panta otrajā daļā un 149. panta otrajā daļā paredzēto, nosakot četrus gadus ieslodzījumā stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Aleksejam Madļanam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 17. panta sestajā daļā un 95. panta pirmajā daļā paredzēto, nosakot četrus gadus

⁵⁹ Ar 1982.gada 9.aprīļa tiesas lēmumu A.Laventu atbrīvoja no ieslodzījuma vietas. Tiesas dienā A.Laventam vēl ieslodzījumā bija jāpavada 3 gadi, 4 mēneši un 6 dienas.// Austrālijas Latvietis. Nr.2309 (01.03.1996) – 6.lpp.

ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Anatolijs Jevsejevam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā un 17. panta sestajā daļā paredzēto, nosakot trīs gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Vladimiram Strelkovam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 41. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā un 17. panta sestajā daļā paredzēto, nosakot vienu gadu ieslodzījuma bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju. Soda izciešana bija noteikta nosacīti ar iesaisti obligātajos darbos.

Saskaņā ar LPSR Kriminālkodeksa 27. pantu notiesātajiem jūrniekiem bija noteikts aizliegums strādāt uz kuģiem ar ārzemju maršrutiem, proti, Aleksandram Savinam uz pieciem gadiem, Jurijam Sakovičam uz četriem gadiem, bet Jurijam Kiseļevam, Mihailam Popovam, Anatolijam Jevsejevam, Aleksejs Madļanam un Vladimiram Strelkovam uz 3 gadiem.

Krimināllietu Nr. 45298 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki

Krimināllietas Nr. 45298 izmeklēšanā bija iesaistīti šādi VDK darbinieki: VDK izmeklēšanas daļas sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs pulkvežleitnants Arnolds Rēvalds; VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs J. Smirnovs, VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs Jānis Stikāns, VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs pulkvežleitnants Elmārs Bērziņš⁶⁰, VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs vecākais leitnants Andris Strautmanis, VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs A. Popovs; VDK izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs majors Rudzītis⁶¹, VDK izmeklēšanas daļas izmeklētājs

⁶⁰ Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 99. atsauce.

⁶¹ Ir identificēti vairāki LPSR VDK darbinieki ar šādu uzvārdu: Uldis Rudzītis, Mārča dēls, dzimis 1927. gadā, 1958. gadā nosūtīts darbam LPSR VDK, strādājis LPSR VDK

leitnants Zariņš; VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs majors Tauriņš, VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks Gunārs Vācietis; VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs vecākais leitnants Vjačeslavs Fridrihsons, VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs majors Kārklīšs, VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieks pulkvedis Staņislavs Bravackis, Broņislava dēls (dzimis 1933. gadā)⁶², VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieks Nikolajs Ņevickis, Artura dēls (dzimis 1931. gadā)⁶³.

Liepājas pilsētas daļā, kā arī Jānis Rudzītis, Edgara dēls, dzimis 1952. gadā, strādājis LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas 6. nodaļā kopš 1977. gada. Liepiņš, Gatis. "Fonda PSRS Iekšlietu Tautas komisariāta pārbaudes un filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas dokumentu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K.Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1.sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 648. lpp., Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtās ziņas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās. *Red. piez.*

⁶² Staņislavs Bravackis, Broņislava dēls, dzimis 1933. gadā, no 1953. līdz 1958. gadam studējis Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē, 1958. gada septembrī kļūst par Rīgas pilsētas Maskavas rajona milicijas daļas operatīvo pilnvaroto, uzreiz arī kļūst par Izmeklēšana nodaļas izmeklētāju, no 1959. gada marta pilda Izmeklēšanas nodaļā operatīvā pilnvarotā amatu, 1959. gada decembrī kļūst par vecāko operatīvo pilnvaroto. 1960. gada oktobrī Bravackis kļūst par Rīgas pilsētas padomes Izpildu komitejas Milicijas pārvaldes Izmeklēšanas daļas operatīvo pilnvaroto. 1962. gada jūnijā sāk darbu LPSR VDK kā Izmeklēšana daļas izmeklētājs, no 1966. gada jūlija – par vecāko izmeklētāju, bet no 1969. gada augusta – par sevišķi svarīgu lietu vecāko izmeklētāju. 1971. gada jūlijā Bravackis kļūst par Izmeklēšanas daļas 2. nodaļas sevišķi svarīgu lietu vecāko izmeklētāju, bet no 1974. gada aprīļa ir jau 2. nodaļas priekšnieks, ko pilda līdz 1980. gada aprīlim, kad kļūst par Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieku. Kopš 1984. gada janvāra Bravackis pildījis 3. daļas priekšnieka amatu (LVA, PA-101. f., 66. apr., 59. l.). *Red. piez.* ar Arturu Žvinkli.

⁶³ Nikolajs Ņevickis, Artūra dēls, dzimis 1931. gadā, 1953. gadā beidzis Latvijas Valsts universitātes Juridisko fakultāti, no 1953. gada oktobra pilda Rīgas celtniecības tehnikuma komjaunatnes organizācijas sekretāra pienākumus, no 1954. gada aprīļa – Rīgas pilsētas 1. milicijas nodaļas vecākais izmeklētājs, 1954. gada decembrī kļūst par Rīgas pilsētas Milicijas pārvaldes Kriminālmeklēšanas daļas operatīvo pilnvaroto, no 1956. gada augusta ir Izmeklēšanas daļas izmeklētājs, bet no 1959. gada maija kļūst par vecāko operatīvo pilnvaroto. 1960. gada decembrī Ņevickis kļūst par Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona Milicijas daļas Izmeklēšanas nodaļas priekšnieku, 1962. gada oktobrī kļūst par Rīgas pilsētas Kirova rajona Milicijas daļas priekšnieka vietnieku, bet 1963. gada martā – par Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona tautas tiesnesi, 1965. gada jūnijā sāk pildīt tautas tiesas priekšsēdētāja amatu. 1967. gada martā sāk darbu LPSR VDK Izmeklēšana daļā kā vecākais izmeklētājs, 1969. gada martā kļūst par LPSR VDK partijas pirmorganizācijas sekretāru, bet 1972. gada

Dažus VDK izmeklēšanas daļas lēmumus apstiprināja VDK priekšsēdētājs Boriss Pugo.

Apsūdzētās personas tiesāja LPSR Augstākās Tiesas locekle Astrīda Kazarova un tautas piesēdētāji – Rita Bāliņa, Raimonds Rupeneits,⁶⁴ sekretāre S. Dzalbe. Apsūdzību uzturēja prokurors Pēteris Paukšens⁶⁵ un sabiedriskais apsūdzētājs G. Slominskis. Krimināllietā piedalījās advokāti T. Lapsiņa,⁶⁶ V. Vasiļjevs, Dzidra Lodziņa, Maija Snižko,⁶⁷ V. Zinovjeva.

decembrī sāk pildīt LPSR VDK izmeklēšanas daļas priekšnieka amatu (LVA, PA-101. f., 66. apr., 318. l.). *Red. piez.* ar Arturu Žvinkli.

⁶⁴ “Latvijas PSR Augstākās Padome lēmums Par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Tiesas ievēlēšanu”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 58, 1980, 22. marts, 2. lpp. *Red. piez.*

⁶⁵ Andrievs Ezergailis norādījis, ka Pēteris Paukšens kā prokurors piedalījies safabricētu apsūdzību veidošanā Liepājas 21. policijas bataljona paraugprāvās 1973., 1974. gadā, ievācot “vislielāko nāves plauju”, bez pierādījumiem un pamata panākot nāvessodu septiņiem no divdesmit četriem apsūdzētajiem, kas saskaņā ar 1999. gadā prokurores Astras Leičenko konstatēto nekādus noziegumus nebija veikuši, kādēļ “spriedums ir atceļams, jo tiesas izmeklēšanas gaitā nav pietiekami pilnīgi noskaidrots to noziegums, par kura izdarīšanu notiesāts [...], apstākļi un novērtēti pierādījumi, ka šos noziegumus izdarījis tieši viņš.” Arī Paukšēna organizētajā 21. bataljona prāvā tiesnesis bija vēlākais Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors Uldis Krastiņš, LPSR VDK izmeklētāji Arnolds Rēvalds, Vladimirs Izvestnijs, arī Lukaševics, kapteinis Naglis, kapteinis Bērziņš, advokāti Andersone, Stimbrovīcs, Kārklīņš, Vasiļevska, Plūme, Dumbrovskis, Zauzna. Ezergailis, Andrievs, “Safabricētās prāvas. Karavīri bija nevainīgi”, *Laiks*, Nr. 16, 1999, 17. aprīlis, 10. lpp.

⁶⁶ Bijusi arī Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona tautas tiesnese (Vindecs, R. “Ceļa somā atziņa”, *Cīņa*, Nr. 283, 1965, 1. decembris, 1. lpp.), kā arī šīs tiesas priekšsēdētāja vietas izpildītāja (“Republikas Augstākās tiesas plēnums”, *Cīņa*, Nr. 153, 1974, 3. jūlijs, 2. lpp.). Vēl studiju laikā bijusi arī Rīgas pilsētas Kirova rajona tautas tiesnese, kad arī aizstāvējusi diplomdarbu *Cietušais padomju kriminālprocesā* (Peka, J. Aizstāvēti sekmīgi, *Padomju Students*, Nr. 17, 1965, 28. maijs, 1. lpp. – rakstā saukta “Marija Snižko”). Maija Snižko, spriežot pēc publikācijām presē, turpinājusi Aleksandra Laventa aizstāvja pienākumus arī vēlāk, jo bijusi zvērināta advokāte arī *Bankas Baltija* krimināllietā (Bērziņa, Agita. “Atkāpjas Laventa tiesneši”, *Latvija Amerikā*, Nr. 43, 1997, 25. oktobris, 6. lpp., “Laventam nav miliona drošības naudai”, *Latvija Amerikā*, Nr. 14, 1997, 5. aprīlis, 7. lpp.). *Red. piez.*

⁶⁷ Studējusi ar labāk sekmēm Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Ekonomikas un juridiskās fakultātes tiesību zinātņu specialitātē neklātienē, bijusi Maskavas rajona lautas tiesas sēžu sekretāre (“Arī neklātnieki un vakarnieki”, *Padomju Students*, Nr. 20, 1961, 20. jūnijs, 1. lpp.). *Red. piez.*

Nobeigums

PSRS kā sevišķi bīstamus noziegumus ekonomiskajā sfērā izdalīja kontrabandu, spekulāciju un valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanu, tāpēc izmeklēšanā iesaistīja valsts drošības struktūras.

Kontrabandas cēlonis meklējams PSRS tiesību sistēmā, kā arī ekonomikā, kas bija plānveida un kur preču deficīts bija norma. Ja sākumā kontrabandā apsūdzēto motivācija saistāma ar viņu tiesību izpratni, kas veidojusies pirms PSRS okupācijas, tad vēlākajos gados vērojama skaidra norāde par padomju ideoloģijas audzināšanas zaudēšanu ekonomikas realitāšu priekšā. Laika ziņā jaunākās krimināllietas norāda uz to, kā, mainoties sakariem, mainās arī kontrabandā iesaistīto personu loks. Privātpersonas principā preces caur muitu no ārvalstīm nemaz nevarēja ievest, tāpēc preces, lai arī tiesiski nebija izņemtas no civiltiesiskās apgrozības, bet bija ierobežoti pieejamas, PSRS nonāca kontrabandas ceļā. Ievērojot ierobežotas iespējas ceļot ārpus PSRS, jūrnieki, pateicoties savai nodarbei, visbiežāk bija iesaistīti kontrabandā. Apzinoties riskus, bija izveidota sistēma, lai kontrolētu padomju kuģu ekipāžas un veiktu to politisko audzināšanu, ar ko nodarbojās kapeiņa pirmais palīgs.

Kontrabandas preču pārdošana nenovēršami bija saistīta ar *spekulāciju* un bieži ar citu personu iesaistīšanu, tāpēc kvalifikācijai nāca klāt gan spekulācija, gan arī kontrabandas veikšana grupā, lai gan kontrabandas preču pārdevēji ne reizi nebija bijuši ārpus PSRS teritorijas. Spriežot pēc krimināllietu materiāliem, VDK izmeklēšanā mēģināja paplašināt apsūdzību klāstu arī ar kontrabandu tieši nesaistītiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, ar apsūdzību pornogrāfijā, ko savukārt varēja saskatīt par vienā žurnāla lapas izgriezumā. Analizētajās krimināllietās, kā jau iepriekš rakstā minēts, spekulācija bija sasaistīta kopā ar kontrabandas veikšanu grupā, tāpēc neviena šajās lietās notiesātā persona nav amnestēta un reabilitēta.